

שעור 1 בשמואל א פרק א

שמואל א פרק א

נתוני אקספוזיציה

א ויהי איש אחד מן-הרמתיים, צופים--מהר אפרים; ושמו אלקנה בן-ירחם בן-אליהוא, בן-תחו בן-צוף--אפרתי. **ב** ולו, שתי נשים--שם אחת חנה, ושם השנית פננה; ויהי לפננה ילדים, ולחנה אין ילדים. **ג** ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה, להשתחרות ולזבח ליהוה צבאות בשלה; ושם שני בני-עלי, חפני ופנחס, כהנים, ליהוה.

אלקנה משלים עם המצב

ד ויהי היום, ויזבח אלקנה; ונתן לפננה אשתו, ולכל-בניה ובנותיה--מנות. **ה** ולחנה, ותן מנה אחת אפים: כי את-חנה אהב, ויהוה סגר רחמה. **ו** וכעסטה צרתה גם-כעס, בעבור הרעמה: כי-סגר יהוה, בעד רחמה. **ז** וכן יעשה שנה בשנה, מדי עלתה בבית יהוה--כו, תכעסנה; ותבכה, ולא תאכל. **ח** ויאמר לה אלקנה אישה, חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי, ולמה, ירע לבבך: הלא אנכי טוב לך, מעשרה בנים.

תפילה ונדר

ט ותקם חנה, אחרי אכלה בשלה ואחרי שטה; ועלי הכהן, ישב על-הכסא, על-מזוזת, היכל יהוה. **י** והיא, מרת נפש; ותתפלל על-יהוה, ובכה תבכה. **יא** ותדר נדר ותאמר, יהוה צבאות אם-ראה תראה בעיני אמתך וזכרתי ולא-תשפח את-אמתך, ונתתה לאמתך, זרע אנשים--ונתתיו ליהוה כל-ימי חיי, ומורה לא-יעלה על-ראשו.

הטעות של עלי

יב והיה כי הרבחה, להתפלל לפני יהוה; ועלי, שמר את-פיה. **יג** וחנה, היא מדברת על-לבה--רק שפתיה נעות, וקולה לא ישמע; ויחשבה עלי, לשכרה. **יד** ויאמר אליה עלי, עד-מתי תשתכרין; הסירי את-ינגד, מעליך. **טו** ותען חנה ותאמר, לא אדני, אשה קשת-רוח אנכי, ונין ושכר לא שתיתי; ואשפך את-נפשי, לפני יהוה. **טז** אל-תתן, את-אמתך, לפני, בת-בליעל: כי-מרב שיחי וכעסי, דברתי עד-הנה.

ברכת/נבואת עלי

יז ויען עלי ויאמר, לכי לשלום; ואלהי ישראל, ותן את-שלתך, אשר שאלת, מעמו. **יח** ותאמר, תמצא שפחתך חן בעיניך; ותלך האשה לדרךך ותאכל, ופניה לא-היו-לה עוד.

הולדת שמואל והשוונות ביחס אליו בין אלקנה לחנה

יט וישכמו בבקר, וישתחוו לפני יהוה, וישבו ויבאו אל-ביתם, הרמתי; וידע אלקנה את-חנה אשתו, ויזכרה יהוה. **כ** ויהי לתקפות הימים, ותהר חנה ותלד בן; ותקרא את-שמו שמואל, כי מיהוה שאלתיו. **כא** ויעל האיש אלקנה, וכל-ביתו, לזבח ליהוה את-זבח הימים, ואת-נדרו. **כב** וחנה, לא עלתה: כי-אמרה לאישה, עד יגמל הנער והבאתיו ונראה את-פני יהוה, וישב שם, עד-עולם. **כג** ויאמר לה אלקנה אישה עשי הטוב בעיניך, שבי עד-גמלך אתו--אך נקם יהוה, את-דברו; ותשב האשה ותינק את-בנה, עד-גמלה אתו.

קיום הנדר

כד ותעלהו עמה כאשר גמלתו, בפריים שלשה ואיפה אחת קמח ונגבל יין, ותבאהו בית-יהוה, שלו; והנער, נער. **כה** וישחטו, את-הפר; ויבאו את-הנער, אל-עלי. **כו** ותאמר בי אדני, חי נפשך אדני; אני האשה, הנאצבת עמך בזה, להתפלל, אל-יהוה. **כז** אל-הנער הזה, התפללתי; ויתן יהוה לי את-שאלתי, אשר שאלתי מעמו. **כח** וגם אנכי, השאלתהו ליהוה, כל-הימים אשר היה, הוא שאול ליהוה; וישתחו שם, ליהוה. {ס}

עניינים כלליים:

א. העלייה לרגל של כל המשפחה.

ב. מנהגי הנזירות באותה תקופה.

ג. הקדשה לנזירות טרם עיבור

ד. נזירות מבטן, נזירות עולם

פרושים לפי פסוקים

פסוק א

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן-הַרְמְתִים, צוֹפִים--מֵהָר אֶפְרַיִם; וַשְּׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶן-יִרְחָם בֶּן-אֶלְיָהוּא, בֶּן-תַּחֲוִי בֶן-צוֹף--אֶפְרַתִּי.

1. התבנית ויהי איש אחד מן... ושמו, נמצאת גם ב שאול, שמשון ומיכה.

אלשיך שמואל א פרק א

(א) ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים כו'. הנה מלת אחד מיותרת. וכן מלת צופים, אם הוא שם מקום לומר שהיה גם כן משם היה לו לומר ומצופים, ואם הוא מה שאמרו ז"ל (מגילה יד א) שהיה מארבעים ושמונה נביאים שקרויים צופים היה ראוי יאמר מצופים. אמנם הנה מהנראה מרז"ל שצופים הוא שם מקום, שאמרו בגמרא (מועד קטן כו א) שהמגיעים לצופים קורעים על ירושלם שנראית משם, והנה למראה עינינו הם ג' מקומות בראשי ג' הרים, הב' שתי רמות שהם רמתים, והג' היא צופים, והם ג' מקומות קרובים זה לזה בכמו חצי עגולה, ועל שלשתם יאמר הרמתים צופים. והענין על דרך מאמר ז"ל במדבר רבה (י ה) על מלת אחד המיותרת פה, שהוא שכל מקום שנאמר אחד גדול הוא:

ובזה נבא אל הענין שאמר ויהי איש גדול אחד מיוחד שבכל ג' מקומות אלו מן הרמתים צופים, שהיה האיש ההוא גדול מכל בני שלשה המקומות ההם, והיה מהר אפרים ושמו וכו' :

(ב) ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית פננה כו'. הנה אומרו בחנה אחת ובפנינה נאמר השנית, הלא יקשה. א. שלא נכתבה ה"א בשתיהן, כמה דאת אמר (רות א ד) שם האחת ערפה ושם השנית רות. ב. ועוד שהיה די יאמר שחנה לא ילדה שהוא כוונת הספור, ולא שהיה לפנינה ילדים, ומה גם שמאליו יובן :

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י עמוד ב

ויהי בימי אחשורוש. אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן: דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה: כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער. +אסתר א'+ ויהי בימי אחשורוש - הוה המן, +רות א'+ ויהי בימי שפט השפטים - הוה רעב, +בראשית ו'+ ויהי כי החל האדם לרב - וירא ה' כי רבה רעת האדם. +בראשית י"א+ ויהי בנסעם מקדם - הבה נבנה לנו עיר. +בראשית י"ד+ ויהי בימי אמרפל - עשו מלחמה. +יהושע ה'+ ויהי בהיות יהושע ביריחו - וחרבו שלופה בידו. +יהושע ו'+ ויהי ה' את יהושע - וימעלו בני ישראל. +שמואל א' א'+ ויהי איש אחד מן הרמתים - כי את חנה אהב וה' סגר רחמה. +שמואל א' ח'+ ויהי (כי) +מסורת הש"ס: [כאשר]+ זקן שמואל - ולא הלכו בניו בדרכו. +שמואל א' י"ח+ ויהי דוד לכל דרכו משכיל [וה' עמו] - ויהי שאול עוין את דוד. +שמואל ב' ז'+ ויהי כי ישב המלך בביתו - רק אתה לא תבנה הבית. - והכתיב +ויקרא ט'+ ויהי ביום השמיני, ותניא: אותו היום היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנבראו בו שמים וארץ, כתיב הכא ויהי ביום השמיני, וכתיב התם +בראשית א'+ ויהי (בקר) +מסורת הש"ס: [ויהי ערב ויהי בקר]+ יום אחד! - הא שכיב נדב ואביהוא. והכתיב +מלכים א' ו'+ ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה! והכתיב +בראשית כ"ט+ ויהי כאשר ראה יעקב את רחל! והכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד! והאיכא שני, והאיכא שלישי, והאיכא טובא! אמר רב אשי: כל ויהי - איכא הכי, ואיכא הכי. ויהי בימי אינו אלא לשון צער. חמשה ויהי בימי הו: ויהי בימי אחשורוש, ויהי בימי שפט השפטים, ויהי בימי אמרפל, +ישעיהו ז'+ ויהי בימי אחז, +ירמיהו א'+ ויהי בימי יהויקים.

מדרש שמואל (בובר) פרשה א

אמר רבי יוסי בר רבי אבין אם נתישנה תורתך בפיך אל תבוז עליה. אמר רבי זעירא אם נזדקנה אומתך אל תבוז עליה, כשם שהיה עושה אלקנה כשהיה מדריך את ישראל ומעלה אותן לשילה, לא בדרך שהיה עולה

בשנה זו היה עולה בשנה אחרת, אלא כל שנה ושנה היה עולה בדרך אחרת, בשביל לשמע את ישראל לשילה, לפיכך הכתוב מיחסו, ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירוחם בן אליהוא בן תחו בן צוף אפרתי (ש"א = שמואל א' = א' א').

אליהו רבה (איש שלום) פרשה ט

כיוצא בדבר אתה אומר, ויהי איש אחד מן הרמתים וגו' (ש"א = שמואל א' = א'), היה אלקנה עולה ארבעה פעמים בשנה, שלשה מן התורה ואחת שקיבל עליו, שנאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה וגו' (שם שם /שמואל א' א' / ג'), אלקנה הוא עלה ואשתו ובניו ובנותיו ואחיו ואחיותיו וכל קרוביו עמו וכל בני ביתו היה מעלה את הכל עמו, אמר, שלא (למדו) [ילמדו] דרך עבודה זרה מן הכנענים ומן הפושעים ויעשו דבר שלא כתורה. דבר אחר למה מעלה את הכל עמו, כשהיו עולין בדרך ולנין ברחובה של עיר, מתקבצים האנשים לבד והנשים לבד, שכן האיש מדבר עם האיש, אשה עם האשה, גדול עם גדול, קטון עם קטון, והיתה המדינה מרגשת (היו) [והיו] שואלין להן (לאים ת"ל) [להיכן תלכו, ואומרים] אל בית האלהים שבשילה שמשם תצא תורה ומשם מצוות, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד, מיד עיניהם משגרות דמעות, אמרו להן נעלה עמכן, אמרו להן הין, עוד לשנה הבאה חמשה בתים, לשנה אחרת עשרה בתים, לשנה אחרת הרגישה כולה לעלות, והיו עולין הימינה כששים בתים, ובדרך שהיה עולה שנה זו לשנה אחרת אינו עולה אלא בדרך אחרת, אלקנה הכריע את ישראל לכף זכות וחינך אותם במצות, וזכו רבים על ידו, הקדוש ברוך הוא בוחן לבות וכליות אמר לו, אלקנה את הכרעתה את ישראל לכף זכות וחינכתם במצוות, וזכו רבים על ידיך, אני אוציא ממך בן שיכריע את ישראל לכף זכות וחינך אותם במצוות ויזכה רבים על ידו.

ב. ולו, שְׁתֵּי נָשִׁים--שָׁם אַחַת חָנָה, וְשָׁם הַשְּׁנִיית פְּנֵנָה; וְיִהְיֶה לְפָנֶיהָ יְלָדִים, וְלְחָנָה אֵין יְלָדִים.

אלשיך שמואל א פרק א

(ב) ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השניית פננה כו'. הנה אומרו בחנה אחת ובפנינה נאמר השניית, הלא יקשה. א. שלא נכתבה ה"א בשתייהן, כמה דאת אמר (רות א ד) שם האחות ערפה ושם השניית רות. ב. ועוד שהיה די יאמר שחנה לא ילדה שהוא כוונת הספור, ולא שהיה לפנינה ילדים, ומה גם שמאלו יובן:

ולבא אל הענין נזכירה מאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל - א רמז עז), כי בראות חנה שלא ילדה נתנה את פנינה לאישה אולי בזכות זה תבנה גם היא. ובזה יתכן כי על כן לא נאמר האחת חנה בה"א, והוא כי באומרו האחת יחוייב היות אחרת עמה שזו האחת, אך באמור אחת משמעו יחידית. ועל כן אחר אומרו ולו שתי נשים אמר שם אחת, כלומר כי זאת אחת לבדה היתה, והאחרת היא שנתוספה עליה, אלא שהסיבה שבאה השניית שהיא למען יהיו לראשונה ילדים לא נתקיים, כי ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים, ועל כן הביא מה שלפנינה היו ילדים, כלומר שלא נתקיים המכוון:

מדרש שמואל (בובר) פרשה א

[ז] ולו שתי נשים שם האחת חנה (ש"א = שמואל א' = א' ב'). רבי חגי בשם רבי יצחק הכתוב פותח בשבחו, רבי לוי בשם רבי חמא בר רבי חנינא אמר הכתוב פותח בשבחו ומזכיר גנאו, ורבנין אמרין הכתוב פותח בשבחו, ומזכיר [גנאו] וחוזר ופותח בשבחו. ועלה האיש ההוא מעירו. נתעלה האיש בביתו, נתעלה האיש בחצרו, נתעלה בעירו, נתעלה בכל ישראל, וכל עלויו לא היה אלא מעצמו. מימים ימימה. זה אלקנה שהוא מדריך את ישראל ומעלה אותן לשילה, ולא בדרך שהיה עולה בשנה זו היה עולה בשנה אחרת אלא וכו'. להשתחות ולזבוח לה'. רבי אבא בר מדיא בשם ר' יצחק התפלה גדולה מן הקרבנות, דכתיב להשתחות ואחר כך ולזבוח.

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא מג - כי פקד ה' את חנה

אמר רבי יוחנן לשון גימטריקון הוא, תחו הוא אסף, א"ת ב"ש ת"א ח"ס ו"ף, אמר רבי [יונה] בשם רבי ואחר כל השבח הזה כתב בו ולו שתי נשים (שם שם /שמואל א' א' / ב') ולמה נטל שתי נשים, בשביל ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים (שם /שמואל א' א' /), כיון שראתה חנה שלא ילדה, אמרה אומר לו שיכניס צרתי לביתי, ומתוך זה יראה הקדוש ברוך הוא שהכנסתי צרתי לביתי ויפקוד אותי, אמר לה הקדוש ברוך הוא חייך (את) חנה הפקדת אצלי נפשות [נפשות] אני משלם (לידך) [ליך] כי פקד ה' את חנה.

ג וְעָלָה הָאִישׁ תְּחִלָּה מֵעִירוֹ מִיָּמֵינוּ, לְהַשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלְהָ; וְשָׁם שְׁנֵי בָנִי-עֲלִי, חֲפָנִי וּפְנִיחָס, כְּהִנָּם, לַיהוָה.

(ו) ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה. משנה לשנה, ומצינו כיוצא בו: (שמואל - א א, ג) "ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה", וכתוב: (שופטים כא, יט) "הנה חג ה' בשילה מימים ימימה", (שם, מ) "מימים ימימה תלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח".

וכתב רבינו חננאל ז"ל: כמה פעמים הזהירה תורה שמירה בפסח, אבל הכתוב הזה לא בא אלא להודיע שמזאת השנה תהיו יודעים זמן מועד השנה הבאה, והזהירה לשמור אותה ומכאן ראייה שע"פ החשבון היו קובעים, ע"כ.

ובמדרש: (פסיקתא זוטרותא) "למועדה", יש מועד שאדם מניח תפילין, ויש מועד שאינו מניח, יצאו שבתות וימים טובים שהם עצמם אות ואינם צריכים אות. "מימים ימימה" ביום ולא בלילה, יצאו לילות שאינם זמן תפילין. ד"א: "מימים ימימה" מכאן שצריך אדם לבדוק התפילין אחר י"ב חדש, נאמר כאן: "מימים ימימה" ונאמר להלן: (ויקרא כה, לט) "ימים תהיה גאלתו", מה להלן שנה אף כאן שנה.

רלב"ג שמואל א פרק א

(ג) מימים ימימה - הרצון בזה משנה לשנה או מרגל לרגל כמצות התורה והיותר נכון שמשנה לשנה היה עולה שם עם נשיו ברגל ורגל ולזה נאמר ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה ר"ל שפעם אחת בשנה היה עולה מעירו בדרך שלא נשאר לו שם בביתו אפילו הנשים והטף:

להשתחוות ולזבוח לה' בשילה - פי' רבותינו ז"ל להשתחוות ולהתפלל ואף על פי שהיה מתפלל גם כן בעירו הנה התפלה בבית המקדש היתה יותר נבחרת, ואפשר גם כן שהיתה ההשתחוא' ממש כי הנכנס שם היה משתחוה כמו שאמרו ז"ל:

ולזבוח - הם שלמי שמחה ושלמי חגיגה:

אלשיך שמואל א פרק א

(ג) ועלה האיש ההוא מעירו כו'. ראוי לשים לב. א. מאן דכר שמייחו דחפני ופנחס בענין הזה. ב. ועוד אומרו מימים ימימה, אם הוא משנה לשנה למה לא היה עולה בכל השלש רגלים, ואם הוא מימים ימימה מרגל לרגל אין זה משמעות ימים ימימה אלא משנה לשנה, כאשר הוא האמור בפתח (שופטים יא מ). ג. ועוד, למה יודיע ענין המנות (פסוק ד) שיוורה כי אין לסיפור צורך בהם. ד. ועוד, אומרו (שם) אשתו שהיא מלה מיותרת. ה. ועוד, מה ענין אומרו (פסוק ה) אפים שהוא כמשולל הבנה. ו. ועוד אומרו (שם) כי את חנה אהב כו', כי הלא על ידי כך היה ראוי יתן לה מנות הרבה ולא אחת בלבד. ז. ועוד אומרו (פסוק ו) וכעסתי צרתה גם כעס, מהו כפל הכעס הלז וברבוי גם. ח. ועוד, למה חזר לומר (שם) כי סגר ה' כו' הרי נאמר. ט. ועוד למה שינה, כי בפסוק הקודם הוא אומר וה' סגר רחמה, ופה אומר בעד רחמה:

אמנם אין ספק כי אומרו מימים ימימה הוא משנה לשנה, כאשר יכריע אומרו אחרי כן (פסוק ז) וכן יעשה שנה בשנה מדי עלותה כו'. והלא לא יבצר מהיות צריך לתת טעם אל בלתי עלותו שלש פעמים בשנה. ואחשבה כי הכתוב ישיב אמריו לזה באומרו ושם שני בני כו', והוא לומר תדע למה יעלה פעם אחת בשנה ולא שתיים שלש, על כי ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים לה', והיה קץ לראות מעשיהם הבלתי טובים ג' פעמים בשנה, על כן השיב רגליו מלעלות יותר מפעם אחת, בל יתעכב יותר משנה מלראות את פני ה':

מלבי"ם שמואל א פרק א

(ג) השאלות (ג) למה לא אמר ששם היה עלי הכהן וזכר את בניו? וגם מה מקומו פה?:

ועלה האיש ההוא מעירו. ספר שמעיר הזאת לא עלה שום איש לשילה, רק האיש ההוא היה עולה מימים ימימה עם כל ב"ב: להשתחוות ולזבוח. ולהלן (פסוק כא וסימן ב, יט) אמר לזבוח לבדו, כי תחלה היה עלייתו להשתחוות היינו להתפלל על חנה (כי היה דרכם להתפלל בהשתחוויה), ועז"א לזבוח לה' צבאות, שאל שם צבאות היו מתכוונים כשהיו מתפללים על הבנים, כמ"ש חז"ל (ברכות לא ב) אמרה חנה מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך קשה בעיניך ליתן לי בן אחד: ושם שני בני עלי. הוא טעם למה רק הוא לבדו עלה מעירו לרגל, משיב כי העם היו נמנעים אז מעלות לרגל מפני בני עלי שהיו לשמצה בעיני העם, ובזה ספר גם בשבחו שאע"פ כן לא נמנע הוא מעלות מימים ימימה, (ונוטול) [ונוטל] שכר כנגד כולם: